

Микола МІСЮК

д-р екон. наук, професор, директор ННІБФ

Марина ЗАХОДИМ

канд. екон. наук, доцент, докторант кафедри

економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

ЗВО «ПДУ»

м. Кам'янець-Подільський

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Продовольча безпека країни та її забезпечення розглядається в якості стратегічної мети розвитку вітчизняного продовольчого ринку як основа суверенітету, економічної безпеки та соціальної стійкості держави. Нерівномірний територіальний розподіл природних ресурсів, зокрема земельних та водних, основних параметрів кліматичних ресурсів зумовив відповідний нерівномірний розподіл виробництва продовольчих товарів, а відтак і нерівномірний рівень забезпечення попиту на продукти харчування. В історії розвитку цивілізацій основними причинами війн було намагання заволодіти енергетичними і продовольчими ресурсами. За даними різних авторів приблизно сьома частина населення планети, а це 950 млн чоловік, недоїдає або голодує, в той час коли у найбільш розвинутих країнах світу існує довготривала проблема перевиробництва продовольства. Тому, для того щоб дослідити достатність обсягів продукції вітчизняного виробництва на всіх територіях, визначити рівень споживання у відповідності з рекомендованими раціональними та мінімальними нормами, проаналізувати якість наявної харчової продукції на українському ринку дозволяє діагностика продовольчої безпеки країни та її регіонів. Існують численні методики, які дають змогу розглядати окремі аспекти забезпечення населення продуктами харчування.

В Постанові Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 року № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки держави, яка містить набір показників, що враховує добову енергетичну цінність раціону людини,

забезпечення раціону харчування людини основними видами продуктів, достатність запасів зерна у державних ресурсах, економічну доступність продуктів, диференціацію вартості харчування за соціальними групами, ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, продовольчу незалежність за окремим продуктом [1]. В даній Методиці надано формули розрахунку семи основних індикаторів та визначено критерії чотирьох з них.

У статті 11 Розділу IV проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1 було виділено вісім індикаторів продовольчої безпеки, показники яких відображають відсутність або наявність загрози продовольчій безпеці України, зокрема на основі критеріїв цих індикаторів як граничних показників [2]. В Законопроекті встановлено критерії лише трьох з восьми індикаторів.

У Законопроекті не включені два основних критерії (диференціація вартості харчування за соціальними групами та ємність внутрішнього ринку окремих продуктів), які визначають цільовий соціальний характер концепції продовольчої безпеки. Натомість, перелік індикаторів в Законопроекті розширений за рахунок п'яти нових, а саме: фізична доступність харчових продуктів, стійкість продовольчого ринку, безпечність і якість харчових продуктів, рівень розвитку аграрного сектору, природно-ресурсний потенціал і ефективність його використання [2].

Трактування переліку індикаторів, які містяться в даному Законопроекті, свідчать про те, що відбувається зміщення акценту з індивідуального забезпечення продовольчої безпеки (забезпечення кожної людини) на загальне (забезпечення як наявність ресурсу як такого). Центральне місце в переліку займає індикатор ступеня незалежності продовольчого ринку як такий, що визначається показниками:

- ✓ продовольчої незалежності окремих видів продовольства (часткою імпорту у загальній структурі їх реалізації);
- ✓ рівнем самозабезпеченості основними видами продовольства (достатність запасів);

- ✓ обсягом державних запасів продовольства;
- ✓ балансом зовнішньої торгівлі продовольчими товарами.

Отже, до Законопроєкту необхідно включити наступні пропозиції щодо індикаторів продовольчої безпеки України:

- ✓ встановити критерії кожного з індикаторів у статті 12 Розділу IV Законопроєкту;
- ✓ визначити перелік індикаторів продовольчої безпеки, які б мали зв'язок із чинними та відповідали соціальному призначенню закону;
- ✓ визначити конкретні формули обрахунку індикаторів у статті 11 Розділу IV Законопроєкту [3].

Багато науковців-дослідників, які дають оцінку продовольчій безпеці, вважають дану методику не достатньо повною. Так, Манзій І.Б. вважає, що для комплексного аналізу продовольчої безпеки необхідно розглядати не лише економічну та фізичну доступність продукції, але й доцільно враховувати соціально-економічні показники, що визначають рівень та якість життя населення. До таких показників слід віднести: соціальний прожитковий мінімум (верхній поріг бідності); фізіологічний прожитковий мінімум (нижній поріг бідності); співвідношення між середньою зарплатою та рівнем інфляції; співвідношення між середньою і мінімальною зарплатою; чисельність населення що знаходиться за межею бідності; середню тривалість життя; територіальну доступність продовольства; ступінь доброякісності продуктів; рівень захворюваності, пов'язаної з недостатнім або не повноцінним харчуванням [4, С. 54].

Система базових параметрів-індикаторів, розроблена Гойчук О.І., дозволяє дослідити стан кожної з підсистем: виробництво продовольства; споживання продовольства; формування та розподіл продовольчих ресурсів. За допомогою даної методики можна звести характеристики різноименних складових на основі їх індексів у єдиний інтегральний показник [5]. Даний метод є досить простим і доступним для використання на різних рівнях управління системою продовольчої безпеки, а також придатний для оцінки її

критеріїв у динаміці.

Спираючись на існуючі методики дослідження продовольчої безпеки Власов В.І., Саблук П.П., Лисак М.А. запропонували наступні показники: коефіцієнт економічної та критичної доступності продовольчого кошика; коефіцієнт доступності за окремим продуктом; коефіцієнт калорійності та критичної достатності [6, С. 43]. Перелік вище зазначених показників не можна вважати вичерпними, оскільки такі коефіцієнти досить локалізовано досліджують лише соціальну складову продовольчої безпеки.

Структурна схема динамічної моделі управління системою забезпечення продовольчої безпеки розроблена Руликівським В.Г. дає змогу досліджувати процес забезпечення продовольчої безпеки з плином часу, в умовах дії різного роду зовнішніх та внутрішніх впливів, у тому числі надзвичайних ситуацій, природних аномалій. Також, модель дозволяє оцінювати ефективність державної підтримки з питань продовольчої безпеки, прогнозувати сценарії розвитку у цій сфері залежно від змін у зовнішньому середовищі, умов внутрішнього розвитку. У формальному вигляді дана динамічна модель представлена функцією, що складається з функціоналів, котрі описують стани підсистем продовольчої безпеки та функцій, що відображають стан агропромислового комплексу, ринку продуктів харчування [7, с. 122]. Даний метод, на нашу думку, є досить складним та враховує не визначену кількість факторів. Тому застосування динамічної моделі на практиці в наукових джерелах ми не зустрічали.

Шевченко О.О. для оцінювання регіональної продовольчої безпеки використовував економіко-математичну модель оцінювання забезпечення продовольчої безпеки, яка дозволяє прогнозувати та оцінювати стан продовольчого забезпечення, формувати гнучкі цілі і стратегії розвитку продовольчого забезпечення та приймати рішення щодо подальшого покращення стану продовольчої безпеки. Система продовольчої безпеки представлена у вигляді математичної моделі: множин величин, що списують процес функціонування реальної системи, які утворюють такі підсистеми як:

- сукупність вхідних дій на систему;
- сукупність дій зовнішнього середовища;
- сукупність внутрішніх параметрів системи;
- сукупність вихідних характеристик системи [8].

З огляду на доступність та достатність продуктів харчування для населення, розглянув продовольчу безпеку Одінцов М.М., запропонувавши формули та коефіцієнти [9]:

- загальний вартісний коефіцієнт достатності;
- загальний калорійний коефіцієнт достатності;
- загальний коефіцієнт доступності продовольства;
- кризовий коефіцієнт достатності.

Дана методика дозволяє проаналізувати продовольчу безпеку лише з аспекту фізичної достатності та економічної доступності раціону.

Отже, опрацювання різних методологічних підходів до оцінки продовольчої безпеки дає можливість зробити висновок, що існуючі підходи пропонують дослідження даного питання через окремі розроблені показники соціально-економічного характеру.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 05.12.2007 р. № 1379. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/292734_482135
2. Про продовольчу безпеку України. Проект Закону України ві 28 квітня 2011 року № 8370-1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jf6gi01a?an=&ed=&dtm=&le>
3. Про продовольчу безпеку України. Проект Закону України ві 28 квітня 2011 року № 8370-1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jf6gi01a?an=&ed=&dtm=&le>
4. Манзій І.Б. Про показники продовольчої безпеки країни. *Економіка АПК*. 2009. № 2. С. 51-55.

5. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Житомир: Полісся, 2004. 348 с.
6. Власов В.І., Саблук В.П., Лисак М.А. Методичні підходи щодо оцінки продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2009. № 8. С. 43-45.
7. Руликівський В.П. Узагальнена структурна схема динамічної моделі процесу забезпечення продовольчої безпеки держави. *Економіка та держава*. 2009. № 7. С. 122-124.
8. Шевченко О.О. Математична модель оцінювання забезпечення регіональної продовольчої безпеки. *Держава та регіони*. 2008. № 2. С. 244-248.
9. Одінцов М.М. Моделювання факторів формування продовольчої безпеки. *Ефективна економіка*. 2010. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=113> (дата звернення 11.01.2022 р.).
10. Павловська Л.Д., Заходим М.В. Забезпечення конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств. Монографія. м. Житомир. Вид-во «Полісся», 2011. 228 с.